

Н.Ю.Баняс
В.В.Баняс

МОТИВИ ПРОМЕТЕЇЗМУ Й ДИЯВОЛІЗМУ У ТВОРЧОСТІ ЖЕРАРА ДЕ НЕРВАЛЯ

Вершинною поезією Жерара де Нерваля, французького митця-романтика, смисловою основою якої став концепт прометеїзму, є сонет “Anteros” (“Антерос”), – четвертий за ліком у його центральному віршованому циклі “Химери”. Він написаний од імені грецького бога, який, згідно з міфом, був братом-близнюком Ероса та його ж антагоністом. (Хоча за віруванням самих еллінів існування цих двох божеств пов’язане міцними зв’язками внаслідок того, що один не спроможний існувати без іншого.) Отож, Антерос уособлює начало протилежне любові, а згадавши слова з Першого соборного послання св. апостола Івана про те, що одним із проявлень християнського Бога є любов (у якомога ширшому розумінні цього поняття), дійдемо висновку щодо сатанинського походження міфорелігійного персонажа, через якого промовляє Нерваль. Антерос намагається вести діалог із Єговою, він в емоційному запалі ніби змальовує для Нього свою сутність: “*Tu demandes pourquoi j'ai tant de rage au coeur // Et sur un col flexible une tete indomptee; // C'est que je suis issu de la race d'Antee, // Je retourne les dards contre le dieu vainqueur [1, с. 699]*” (“Ти запитуєш, чому в моєму серці стільки гніву // І гнучкий комірець обвиває нескорену голову; // Це тому, що я походжу з роду Антея, // Я звів списи проти бога-переможця”). Вважаючи себе належним до роду Антея – легендарного велета, могутність якого зумів здолати лише Геракл, – він відчуває в собі снагу стати на прю зі Всевишнім.

Тобто сонет Нерваля постає як спроба митця ототожнити себе з численними міфологічними образами, що уособлюють борців проти монотеїстичного деміурга і, внаслідок чого, з сатаною. Авторіві уявляється (або ж сниться), що той залишив на ньому певний знак, із моменту появи котрого настав період служіння “князеві темряви”: “*Oui, je suis de ceux-la qu'inspire le Vengeur, // Il m'a marque le front de sa levre irritee; // Sous la paleur d'Abel, helas! ensanglantee, // J'ai parfois de Cain l'implacable rougeur! [1, с. 699]*” (“Так, я з тих, кого надихає Месник, // Він зоставив своїми збудженими губами знамено на моєму чолі; // Під блідістю Авеля, що – яка прикрість! – закривавлена, // Я затаїв нещадну червінь Каїна!”). Очевидним є те, що у власному каїнізмі французький поет пішов помітно далі будь-якого іншого митця романтизму, де крайньою вважалася позиція Д.Байрона, хоча той зобразив старшого брата Авеля скоріше бунтарем, ніж поплічником антагоніста Творця, тоді як автор “Антероса” прямо називає себе слугою сатани, доводячи це наявністю “знамена ймення звірини” на своєму чолі. Неначе злякавшись подібної самоідентифікації, Ж. де Нерваль потім робить крок назад: “*Jehovah! le*

dernier, vaincu par ton genie, // Qui, du fond des enfers, criait: “O tyrannie!” // C'est mon aueul Velus ou mon pere Dagon [1, с. 699]” (“Єгово! нікчема, переможений твоїм генієм, // Який із пекельних відхланей кричав: “О тиранія!”, // Це – мій дядько Ваал або мій батько Дагон”). Отже, він, по-перше, віддає шану могутності й мудрості Бога, який зумів перемогти одвічного ворога, а, по-друге, знову перетворюється на бунтаря, знаходячи свій символічний родовід уже в язичницьких божествах Ваалі (у котрого фінікійське походження) та вавилонському Дагоні.

Прагнучи знайти серед архаїчних божеств тих, ідентифікація з якими здається йому доцільною, Нерваль досліджує простір культури, а поетова схильність до релігійного синкретизму часто призводить до парадоксальних поєднань різноманітних міфологічних систем і церковних доктрин. Одне з них спостерігаємо в заключних рядках сонета: “Ils m'ont plonge trois fois dans les eaux du Cocyte, // Et, protegeant tout seul ma mere Amalicyte, // Je ressume a ses pieds les dents du vieux dragon [1, с. 699]” (“Вони тричі занурили мене у води Стигію, // І, захищаючи свою амалікійську матір, // Я сію під ногами зуби старого дракона”). В уявленні Антероса його предки здійснили з ним щось подібне до хрещення, проте цей учинок, який у контексті християнства набуває глибокого змісту входження в містичний союз із Спасителем, у вірші Жерара де Нерваля має прямо протилежний характер анти-хрещення, бо воно відбулось у водах Стигію – підземної річки, що впадає в Ахерон, наповнення котрої утворюють сльози поселенців Аїда.

Тематика анти-хрещення, побіжно та завуальовано зачеплена в сонеті “Антерос”, варта найпильнішої уваги: висвітливши її з певного кута зору, прийдемо до розуміння того, що ця поезія є найбільш радикальним художнім твором ХІХ ст. серед позначених мотивом дияволізму, порівняно з яким усі інші – згадаємо сатанізм Ш.Бодлера (котрий був, значною мірою, учнем і послідовником Нерваля), богоборство-богохульство Г.Гайне, Д.Байрона чи Лотреамона, тощо – вже не видаються чимось екстраординарним. Чотири книги з Нового Заповіту – Друге послання св. апостола Павла до солунян, обидва соборні послання св. апостола Івана та його ж Об'явлення – містять відомості-попередження про майбутній прихід антихриста, головного, згідно з християнською теологією, опонента Ісуса Христа; ця подія стане сигналом про кінець світу й Друге пришествя Месії. Святе Письмо дає кілька ознак, за якими можна буде виявити “посланця диявола”: всі вони протилежні рисам, властивим Спасителю. У Біблії не згадується, що “Семиголова звірина” пройде хрещення-навпаки, та уявлення про можливість такого акту ввійшло в структуру католицького богослов'я, знайшовши своє втілення у численних книгах, які доповнюють інформаційну стислість обох Заповітів. Крім того, вищезазначена ідея стала предметом зображення багатьох мистецьких творів од Середньовіччя до Нового часу; наприклад, у повісті “Перехресні стежки” (1900 р.) І. Франка психічнохворий сторож Баран у розмові з д-ром Євгенієм

Рафаловичем наполягає на тому, що “І антихрист має бути хрещений, тільки фальшивим хрестом [2, с. 142]”.

При такому світлі слова Антероса і, відповідно, Жерара де Нерваля про своє хрещення у стигійських водах не залишають простору для двозначної інтерпретації: французький поет формулює несміливе, та все ж переконання в тому, що він не просто слуга диявола, він вважає себе антихристом, іншими словами – правою рукою сатани. Повторимося, що на такий радикальний крок не зважився жоден митець у ХІХ ст. Ймовірно, саме розумінням колосальної гріховності подібного самоототожнення та страхом перед ним пояснюється те, що воно здійснене у формі напівнатяку.

Література

1. Nerval Gйrard de. Oeuvres / Gerard de Nerval / [sommaire biographique, etude, notes par H.Lemaitre; illusree de 23 reproductions]. – P. : Garnier Freres, 1966. – 988 p.
2. Франко І. Я. Перехресні стежки : [повість] / І. Я. Франко. – К. : Дніпро, 1983. – 367 с.
3. Humphrey George Rene. L'estetique de la poesie de Gerard de Nerval / George Rene Humphrey. – P. : Nizet, 1969. – 286 p.

Анотація

Н.Ю.Баняс, В.В.Баняс. Мотиви прометеїзму й дияволізму у творчості Жерара де Нерваля.

Семантичною основою статті став розгляд мотивів (концептів) прометеїзму та дияволізму в творчості французького письменника-романтика Жерара де Нерваля. Знаковою рисою, що відрізняє опрацювання Нервалем згаданих ідей од усіх інших митців романтизму полягає в особливій радикальності та еретичності його ідей і висновків.

Ключові слова: концепт, прометеїзм, дияволізм, анти-хрещення, Біблія.

Аннотация

Н.Ю.Баняс, В.В.Баняс. Мотивы прометеизма и дьяволизма в творчестве Жерара де Нерваля.

Семантической основой статьи стало рассмотрение мотивов (концептов) прометеизма и дьяволизма в творчестве французского писателя-романтика Жерара де Нерваля. Знаковым отличием обработки Нервалем вышеупомянутых идей от других писателей романтизма состоит в особенной радикальности и еретичности его идей и выводов.

Ключевые слова: концепт, прометеизм, дьяволизм, анти-крещение, Библия.

Resume

N.Y.Banias, V.V.Banias. The motifs of Prometheusism and Satanism in Gerard de Nerval's works.

The article semantic basis became the analysis of motifs (concepts) of Prometheusism and Satanism in the literary works of French writer of romanticism Gerard de Nerval/ The distinctive feature which differs Nerval ideas from other romantic writers lies in special radicalism and hereticalism of his views and conclusions.

Key words: concept, Prometheusism, Satanism, anti-baptizing, the Bible.